

(Pripravené 1998. Diskusia nebola uverejnená)

Tézy pre diskusiu na stránkach časopisu Kritika & Kontext na tému
Hľadanie spoločného jazyka
(O potrebe syntézy prírodných a kultúrnych vied)

Ludstvo sa nachádza v nebezpečnej situácii: Priveľa dokážeme robiť, s človekom a spoločnosťou, a primálo o človeku a spoločnosti vieme. Nejedná sa o ďalšie z „doom-sayings“, aké sa v minulosti často vyskytovali, situácia je jedinečná - ľudstvo po prvýkrát dosiahlo prah možného sebazničenia. V diskusii nepôjde o hľadania receptov, ale o diagnózu súčasného stavu.

Každý zmysluplný diskurz by mal spočívať na jasnom vymedzení používaných pojmov.

Ak vieme primálo, ak je naše poznanie malé, čo je vlastne poznanie? Ľudské skupiny boli odnepamäti presvedčené o tom, že o svete vedia všetko: svet si vysvetľovali prostredníctvom **mýtov**. Každá skupina mala vlastný mýtus a bola presvedčená o jeho výlučnej a absolútnej pravdivosti. Ku zlomu v poznávaní sveta došlo v antickom Grécku, keď sa objavila **filozofia**. Ďalším zlomom bolo objavenie **experimentálnej vedy** na prahu 17. storočia. Experimentálna veda rezignovala na totálne poznanie, na kladenie všeobecných otázok, jej cesta dopredu je cesta pokusov a omylov; nie objavovanie neomylných právd, ale vyvracanie nepravd.

Malo vieme, a priveľa dokážeme robiť - ako je to možné? Vedľa filozofie a vedy dlho oddelene a nezávisle sa vyvíjala **technika**: zhotovovanie inštrumentov, stále účinnejších, pre manipulovanie so svetom. Od počiatku experimentálnej vedy trochu, potom stále viac a v 20. storočí dramaticky, technika čerpala z vedy, využívala ju, parazitovala na nej. Na rozhraní vedy a techniky vyrástol nový, hybridný útvar - **technoveda**. Autonómna dynamika interakcií vedy a techniky, spolu s politickými a sociálnymi tlakmi, viedla k rozštiepeniu samotnej vedy do dvoch podôb: na **konceptuálnu vedu**, ktorá sleduje porozumenie a na **inštrumentálnu vedu**, pre ktorú sa prostriedok premenil na cieľ: manipulovanie so svetom je jej cieľom a je zdrojom uspokojenia a prestíže inštrumentálnych vedcov.

Výsledkom je stále sa zrýchľujúci, dnes už závrtný, technický pokrok, ktorý svojou rýchlosťou a autonómnosťou prekračuje adaptívne možnosti jedincov a ekonomických, politických a sociálnych inštitúcií. Viedie ku globalizácii ekonomiky za súčasného rastu ekonomických a kultúrnych disproporcií medzi jednotlivými oblasťami zemegule. Európskej a americkej kultúre, v ktorých predovšetkým tento rýchly proces prebieha, hrozí implózia alebo násilný konflikt s inými kultúrami.

Experimentálna metóda sa ujala a rozvinula najmä v prírodných vedách a jej vďaka **prírodné vedy** za svoj prudký rozvoj. Naproti tomu **kultúrne vedy** (humanitné a spoločenské vedy) sa v podstate točia v kruhu nekonečných špekulatívnych variácií na témy načaté ešte v antike.

Veda ako proces poznávania je neutrálna k hodnotám, jej výroky sú deskriptívne a nie normatívne. (Čo neplatí o vede ako inštitúcii.) V úzkom spojení s vedou, ale nezávisle na nej existuje **humanistika**: ona poznatkom vedy pridáva hodnoty.

Evolúcia je nezvratná: svoje možnosti konať nezmenšíme, môžeme ich iba rozširovať. K tomu však, aby sme urýchlene zväčšili svoje porozumenie neprehľadnej dynamiky súčasného sveta, potrebujeme **syntézu** prírodných a kultúrnych vied. Neznamená to, že by kultúrne vedy mali napodobňovať prírodné vedy alebo sa v nich rozplynúť; nemôžu však ignorovať to veľké množstvo poznatkov, ktoré o človeku a spoločnosti prírodné vedy získali. Naliehavo sú potrebné dialóg a denné kontakty pracovníkov prírodných a kultúrnych vied.

Ladislav Kováč